

Majom- kutatók 2.

Sorozatunkban azokat a tudósokat tekintjük át, akik az elmúlt évszázadok során kiemelkedő, úttörő munkát végeztek legközelebbi rokonaink, a főemlősök kutatása, rendszerezése terén. A Vadon előző számában a legjelentősebb amerikai primatológusokat vettük sorra, a második részben pedig az Óvilág jelentős főemlőskutatóinak bemutatása következik

ANGLIA

John Edward Gray (1800-1875) természettudós családban nevelkedett angol zoológus. A British Múzeum állattani gyűjteményének katalógizálása során 500 tudományos cikket írt. Ezek között új főemlősfajokat ismertető publikációkat is találunk. Múzeumi munkájához hasonló volt hobbjai is: a világ első bélyeggyűjtői közt tartják számon.

Reginald Innes Pocock (1863-1947) eredetileg a British Múzeum pókszabású-gyűjteményében kutató angol tudós, aki 1904-ben a Londoni Állatkertbe kerülve megkedvelte az emlősöket, és az itt elhullott állatok tanulmányozásába kezdett. 1923-ban innen ment nyugdíjba, és munkáját a British Múzeum emlősgyűjteményének önkéntes kutatójaként folytatta. Munkája során különválasztotta a félmajomalkatúak (*Strepsirrhini*) és az igazi majomalkatúak (*Haplorrhini*) alrendjét, így megalapozva a mai napig használatos majomrendszertan alapjait. Egyúttal frissítette az Étienne Geoffroy-Saint-Hilaire által lemur- és lórifajoknak adott neveket. Késői munkái során India emlőseivel foglalkozott, és erről publikált.

William Charles Osman Hill (1901-1975) anatómus, egyike a modern primatológia megalkotóinak. Egészségügyi képzettsége révén 1930-ban a mai Srí Lankába került, ahol megismerkedett W. W. A. Phillips (1892-1980) nyugalmazott katonai tisztviselővel. A közösen befogott majmokat Phillips teatiltvényén tartották, és sok esetben sikeresen szaporították is. Eközben a langurok és makákók számos, a tudományra új formáját írták le. Osman Hill 1944-ben hagyta el Srí Lankát, és az Edinburghi Egyetem Anatómiai Tanszékén helyezkedett el. Az általa gyűjtött főemlősanyagot is magával vitte, és a Skót Királyi Múzeumnak adományozta. 1952-ben a Londoni Állatkert anatómusa, majd az 1960-as években az atlantai Yerkes Regionális Főemlőskutató Központban (Yerkes Regional Primate Research Center) dolgozott. Utolsó éveit Londonban töltötte. Nyolc kötetre rúgó, de sajnos befejezetlen könyvét (*Primates: Comparative Anatomy and Taxonomy*), mely a majmok anatómiáját és rendszertanát dolgozza fel, 1953 és 1974 között részenként jelentette meg az Edinburghi Egyetem.

John Russell Napier (1917-1987) sebész, aki a kéz anatómiájára és sebészetére specializálódott. Tanulmányai közben az emberi végtagok evolúciós fejlődésére koncentrált, miközben megismerkedett a majmok evolúciójával is. A Londoni Egyetemen megalapította a Primateológiai és Humán Evolúciós szakot, majd 1967-ben a washingtoni Smithsonian Intézetben indított főemlős-biológiai programot. 1969-ben visszatért Londonba, és két kollégiumban is előadásokat tartott a majmokról. 1967-ben jelent meg élete fő műve, a ma élő majmokat bemutató kézikönyve (*A Handbook of Living Primates*), amelyben a terepmunka irányvonalait vázolta fel, továbbá kitért a majmok anatómiájára, rendszertanára, viselkedésére, ökológiájára és evolúciójára egyaránt. Érdekes megemlíteni, hogy hobbija a bűvészkedés volt, amivel a brit bűvészek szervezetének, a nagynevű Magic Circle-nek tagságát is kiérdemelte. A kipusztultnak vélt és misztikus állatokkal foglalkozó tudományág, a kriptozoológia is nagyra becsüli, hiszen azon kevés kutatók közé tartozott, akik komolyan vették az óriás emberszabásúkról (jети, nagylábú stb.) szóló beszámolókat. Személyesen beszélt amatőr kutatókkal és szemtanúkkal, továbbá alaposan kielemezte a fellelhető lábnyomok öntvényeit. Ezirányú kutatásairól és az élőhelyek vizsgálatáról 1972-ben könyvet jelentetett meg (*Bigfoot*), amelyben további vizsgálatokat sürget.

Prudence Hero Napier (1916-1997) kutatónő, aki férje (John Napier) asszisztenseként kezdte, majd közösen megírták a fent említett kézikönyvet (*A Handbook of Living Primates*, 1967). A munka során a majmok rendszertanára vonatkozó tudása egyre gyarapodott, így 1971-ben a British Múzeum főemlős-gyűjteményének katalogizálásába kezdett. Nyugdíjas éveiben befejezte a férjével közösen jegyzett, *A főemlősök természetrajza (The Natural History of the Primates, 1994)* című könyvet.

Stephen D. Nash (1954–) angol származású, de amerikában élő tudományos illusztrátor, akinek munkáival számos tudományos cikket és könyvet illusztráltak. A londoni Royal College of Art Természettudományos Illusztrátor Tanszékén végzett, 1989 óta a Conservation International tudományos illusztrátora, aki számos olyan főemlős-fajt is sikeresen ábrázolt, amiről annak ritkasága miatt soha nem készült még fénykép. A tudományos illusztrációk mellett ismeretterjesztő kampányokban is aktívan részt vesz. Munkája elismeréseként 2004-ben az Amerikai Primateológiai Társaság (ASP) elnöki díjában részesült, de a legnagyobb tisztelet még 2002-ben érte, amikor Roosmalen egy új fajt, a Nashkabócámajmot (*Callicebus stephennashi*) az ő tiszteletére nevezte el.

Colin Groves felvétele

Peter Grubb (1942-2006) korunk egyik legnagyobb emlőstaxonomó-musa. Kezdetben állatok viselkedését tanulmányozta, majd az 1970-es évektől Ghánában az afrikai patások rendszertanával és elterjedésével kezdett foglalkozni. Angliába visszatérve biológianárként dolgozott, és időről időre afrikai majmokról is publikált. Munkássága elismeréseként még életében átvehette a Londoni Zoológiai Társaság által alapított Stamford Raffles Díjat.

Colin P. Groves (1942–) korunk egyik legnagyobb hatású, angol származású taxonómusa, aki fáradhatatlanul járja a világ múzeumait, és dolgozza fel nemcsak a főemlősök, de egyéb emlősök, így a macskafélék és a patások csoportjainak rendszertanát. Ha teheti, a terepre utazik, hogy élőben is tanulmányozza ezen élőlényeket, és tanácsaival segítse a terepkutatók munkáját. Évekig Berkeley (Kalifornia), London és Cambridge egyetemeken oktatott, majd 1974-ben Ausztráliába emigrált. Jelenleg az Ausztrál Nemzeti Egyetem Régészeti és Antropológiai Iskolájának antropológiaprofesszora. A főemlőstan mellett másik kutatási területe az emberi evolúció. Számos publikációja mellett fő műve a majmok rendszertanát összefoglaló könyv (*Primate Taxonomy, 2001*), mely az összes ma élő fajt és alfajt bemutatja, és kitér azok rendszertanban elfoglalt helyére. A teremtés- és anti-evolúciós elméletek terjesztőinek lelkes vitapartnere, az Ausztrál Szkeptikusok Társaságának tagja, aki a felvetődő kérdésekre próbál tudományos magyarázatokat találni.

Ian Tattersall (1945–) Angliában született, de Kelet-Afrikában nevelkedett primatológus és paleoantropológus, aki 1968 óta a lemurok evolúciós biológiáját kutatja Madagaszkár és Comore szigetén. Doktori disszertációját a kihalt madagaszkári lemurfajokról írta. Társszerzője az 1975-ben megjelent *Lemurok biológiája (Lemur Biology)* és szerzője az először 1982-ben publikált *Madagaszkár majmai (The Primates of Madagascar)* című szakönyveknek. Ő volt az első lemurkutató, akiről Simon 1988-ban egy élő fajt, a Tattersall-szifakát (*Propithecus tattersalli*) nevezett el. Jelenleg az Amerikai Természettudományi Múzeum antropológiai részlegének vezetője, ahol az ősemberleletek kutatását irányítja, és kiállításokat rendez a témában. Nemzetközi ismertségét a humán evolúció témakörében általa írott tudományos bestsellereknek köszönheti.

Étienne Geoffroy-Saint-Hilaire (1772-1844) a reformista ügyvéd, **Jean Gérard Geoffroy** fiaként született egy Párizs melletti kisvárosban. Ügyvédnek tanult, de szíve a természettudományok felé húzta, így apja engedélyével átjelentkezett az orvosi karra. Mindössze 21 éves volt, amikor a híres francia természettudós, **Daubenton** kinevezte a botanikus kert (akkori nevén: Jardin du Roi, jelenleg: Jardin des Plantes) élére. Az akkori zürös politikai helyzettel nem törődve a Természettudományi Múzeum létrehozásában segédkezett, később a Párizsi Egyetemen dolgozott. 1794-ben a korábban **Gmelin** által a mókusok közé sorolt véznaújji maki kutatásába kezdett, ebből monográfiát írt, és a fajt egy új genuszba, az öreg mentoráról elnevezett *Daubentonia* nembe emelte. 1798-ban Napóleon tudósokból álló seregéhez csatlakozva Egyiptomba került, ahol főképp állatgyűjtéssel foglalkozott. Fő műve az 1812-ben kiadott, kétrészes „*Tableau des Quadrumanes*”, amely az első komolyabb rendszertani munkának tekinthető a főemléskutatás terén. Ebben a majmokat („*Quadrumanes*”) három alrendre tagolja (*Catarrhini*, *Platyrrhini* és *Strepsirrhini*). Az 1820-as években általa vezetett kurzusok egyike a félmajmokról szólt, és olyan szinten kitért azok általános biológiájára, ahogyan arról korábban nem tettek említést. A félmajom-alkatúak mozgásáról, hangjáról, táplálkozási szokásairól, aktivitásáról, elterjedéséről és élőhelyéről megszerzett tudását később tanulmányban is publikálta. 1840-ben elvesztette látását, ezért nyugdíjba vonult, majd négy évvel később elhunyt.

Alfred Grandidier (1836-1921) tehetséges családba született, így már gyermekkorában Föld körüli hajóútra indulhatott. Ennek köszönhetően bátyja, **Ernest Grandidier (1833-1912)** társaságában bejárta Észak- és Dél-Amerikát. Útjuk inentől kettévált: Ernest Kínában gyűjtött tudományos anyagot, Alfred pedig Indiába ment, majd Zanzibáron megpihenve összegezte adatait. 1865-től öt éven keresztül járta Madagaszkár szigetét. Terepmunkájának a Franco-féle háború kirobbanása vetett véget: megkapta behívóját a francia hadseregbe. Jegyzetei szerencsére megmaradtak, így a katonáévek letöltése után a Madagaszkáron gyűjtött anyagot feldolgozta, és kiegészítette a félmajmok viselkedéséről szóló leírásokkal, valamint az őket bemutató színes ábrákkal. Munkájában részletes leírást ad a sziget földrajzáról, történelméről, antropológiájáról és növényvilágáról is. *Faune de Madagascar* (pontosabban: *Histoire physique, naturelle, et politique de Madagascar*) című, gazdagon illusztrált könyvében, amely 1875 és 1921 között, 32 kötetben jelent meg, több új makifajt is leírt. Munkássága elismeréseként 1906-ban a Brit Királyi Földrajzi Társaság medállal tüntette ki. Fia, **Guillaume (1873-1957)** a századforduló táján egy óriáslemur fossziliájának felfedezésével folytatta apja örökségét.

Charles Immanuel Forsyth Major (1843-1923) svájci orvos, aki tanulmányai végeztével fosszilis emléskök tanulmányozásába kezdett, és 1872-ben már fosszilis majmokról publikált. Az olasz kormány támogatásával gyűjtőutakat szervezett többek között Korzika, Szardínia és Szicília szigetére is. 1886-ban végleg felhagyott orvosi pályafutásával, és teljes életét a kőületeknek szentelte. A londoni British Múzeumnak végzett gyűjtése során megismerkedett a múzeum madagaszkári anyagaival, amiből számos új fajt írt le. 1894-1896 között madagaszkári expedíciót vezetett, útjáról 73 láda anyaggal tért haza. A hatalmas anyagból leírt egy kihalt óriáslemurt, és összerakott egy *Megaladapis*-koponyát.

Marc van Roosmalen (1947-) holland természetbúvár, aki primatológiai tanulmányait szülőföldjén kezdte. Mivel kétségbe vonta a laboratóriumi majmokon végzett kísérletek fontosságát, hamar összeütközésbe került professzorával, és egy korábbi holland gyarmatra, Suriname-ba költözött, hogy az ott élő pókmajmokat tanulmányozza. A trópusi ökológia terén végzett kutatásait eleinte a brazil állam is elismerte, és 1987-ben tudományos posztot ajánlottak neki Manausban. 1996-ban elsőként vásárolt esőerdőt azzal a céllal, hogy az ott élő fajokat megvédje, és az ökoturizmust fejlessze. Az amazonasi őserdők védelmében folytatott nemzetközi tevékenységét nem nézték jó szemmel. Az elárvult vagy beteg majmoknak létesített menhelyét a brazil kormány nemrégiben bezárta, Roosmalent börtönbe vetette. 16 év fogság várt volna rá, de a nagy nemzetközi nyomás hatására szabadon engedték. Jelenleg felesége társaságában, *Callibella* nevű hajóján él, valahol az Amazonas mentén. Nevéhez több új emléskök-faj tudományos leírása fűződik.

Buzás Balázs

Ajánlott szakirodalom:

- GOZMÁNY, L. (1994): A magyar állatnevek helyesírási szabályai. - *Folia Entomologica Hungarica* 55: 429-445.
 GROVES, C. (2001): *Primate Taxonomy*. - Washington: Smithsonian Institution Press. 350 pp.
 GROVES, C. (2008): *Extended Family: Long Lost Cousins*. - *Conservation International* 227 pp.
 GRZIMEK, B. (1988): *Emléskök enciklopédiája*. II. kötet. - Esély Kiadó, 648 pp.
 MACDONALD, D. (2007): *Novum Állatvilág Enciklopédia: Emléskök II.* - Novum Kiadó. 586 pp.
 NOWAK, R. M. (1999): *Walker's Mammals of the World*. - Johns Hopkins University Press, 1248 pp.
 ROWE, N. (1996): *The Pictorial Guide to the Living Primates*. - Pogonias Press, 264 pp.
 SIMON, L. (2004): A magyar állatfajnevek helyesírása. - *Magyar Nyelvőr* (3): 313-322.

A cikk elkészítéséhez és a fotók összegyűjtéséhez nyújtott segítségéért külön köszönet *Colin Groves*-nak, *Csorba Gábornak*, *Kordos Lászlónak*, *Ujhelyi Péternek*, *Michael Seresnek*, *Takács Ritának*, *Tardi Jánosnak*, továbbá az *American Museum of Natural History*, a *Harvard University Museum of Comparative Zoology* és a *Field Museum* munkatársainak, valamint *John Aguiarnak* a *Conservation International*-tól.

Helyreigazítás:

Valószínűleg több olvasónknak is feltűnt, hogy előző cikkünk képanyagában tévesen *Carl Akeley*-t, a chicagói Field Múzeum neves preparátorát tüntettük fel a Philip Hershkovitz-ot ábrázoló kép fotósaként. Valójában *Carl Akeley (1864-1926)* *Daniel Giraud Elliot* korában élt, és őt örököltette meg fényképezőgéppel. A főemléskök sportélű vadászatát elítélte, de a tudományos célból történő lelövésük nem állt távol tőle. A világ legjobb preparátora címet elnyerő Akeley maga is lőtt hegyi keleti gorillákat múzeumi expedíciók során, majd ötödik afrikai expedíciója közben maláriás lett, és nem messze attól a helytől halt meg, ahol a vadászbeszéléseiben csak „mikonói öregember” néven illetett első gorilláját megpillantotta. Utolsó éveiben a gorillák védelmezőjeként azon munkálkodott, hogy kifejlesztjen a hegyi keleti gorillák védelmére Ruandában megalapítsa Afrika első nemzeti parkját.